

ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В СИСТЕМІ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РІВНЯ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

Козак С. В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та фінансів

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Доходи бюджету є важливим елементом впливу держави на соціально-економічний розвиток суспільства. Тому переконливим фактором є те, що всі надходження, які мобілізуються до бюджету, є фінансовою базою для здійснення всіх соціально-економічних заходів та реформ держави. Доходи державного бюджету є одним із інструментів фіскального регулювання економічної безпеки. Багато економістів стверджують, що фіскальне регулювання – це бюджетне регулювання..., скероване на зміну сукупного попиту шляхом зміни державних видатків і податків [1]. Деякі дослідники поняття фіскального та бюджетного регулювання ототожнюють з бюджетною політикою. Важливим завданням кожної держави є забезпечення необхідного рівня її національної безпеки, що включає економічну безпеку як підсистему. В свою чергу, фінансова безпека є підсистемою економічної безпеки держави. Як вже зазначалося, фіскальне регулювання економічної безпеки передбачає використання певних інструментів. Першим з них є доходи державного бюджету. Державі не вистачає доходів державного бюджету для фінансування видатків повною мірою, особливо це помітно в останні роки, коли дефіцит Державного бюджету України зростає значними темпами. Загрозу фінансово-економічній безпеці держави створює дестимулюючий вплив оподаткування на економічну активність суб'єктів господарювання, а також незаплановані втрати бюджету від недоотримання податкових надходжень. Головними наслідками невваженої податкової політики, які можуть генерувати загрози фінансово-економічній безпеці держави, на нашу думку, є: тіньова економіка; наявність та збільшення рівня податкового боргу; незаконне використання податкових пільг; незаконне виготовлення і збут підакцизних товарів; приховування податків; проведення фіктивних зовнішньоекономічних операцій. Упродовж 2016-2020 рр. динаміка доходів державного бюджету була позитивною, але нестабільною з року в рік. У 2019 році приріст становив 176,7 млрд. грн. або 49,8%, у 2020 році приріст становив 89,6 млрд. грн.

(на 15,1% більше 2019 року). Важливим чинником фіскального регулювання економічної безпеки є виконання плану дохідної частини державного бюджету. Річний план дохідної частини бюджету в 2018 році виконано на 94,5 208 відсотків, у 2019 році на 103,5 відсотків, у 2020 році на 101,2 відсотки. Частка податкових надходжень у структурі державного бюджету України постійно зростає. Це свідчить, що фінансове забезпечення економічної безпеки досягається в Україні насамперед за рахунок збільшення податкового навантаження на вітчизняну економіку. Виконання дохідної частини бюджету у 2020 році здійснювалось в умовах змін, внесених у податкове законодавство, спрямованих на покращання адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету. До фіскальних інструментів регулювання економічної безпеки країни відносять також неподаткові надходження до державного бюджету: доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, власні надходження бюджетних установ, інші неподаткові надходження. Рівень виконання плану неподаткових надходжень упродовж 2016-2020 рр. становив більше 100% (у 2019 році на 25%, у 2020 році на 18,2%). Структура неподаткових надходжень до державного бюджету упродовж 2020 року зазнавала деяких змін: збільшення часток власних надходжень бюджетних установ та інших неподаткових надходжень на 10,9 в.п. та 3,3 в.п. відповідно, а також скорочення часток доходів від власності й підприємницької діяльності та адміністративних зборів та платежів на 9,4 в.п. і 4,8 в.п. відповідно. Зменшення адміністративних зборів та платежів пояснюється відсутністю у 2020 році надходжень від продажу мобільним операторам ліцензій на 4G зв'язок.

Одним з джерел формування державного бюджету є доходи від операцій з капіталом – надходження від продажу основного капіталу, землі та нематеріальних активів, реалізації державних запасів товарів. У їхній структурі відбулися зміни: частка надходжень від продажу основного капіталу збільшилася на 16,3 в.п., частка надходжень від продажу землі – на 17,9 в.п., а частка доходів від реалізації державних запасів товарів зменшилась на 34,2 в.п. Одним з чинників, який становить загрозу фінансово-економічній безпеці України є високий рівень податкового навантаження. У порівнянні з більшістю країн Європейського Союзу рівень податкового навантаження в Україні є середнім. Однак слід враховувати, що вітчизняна економіка все ще перебуває у стані трансформації. За таких умов навіть середні за європейськими нормами податки призводять до негативних наслідків. Одним з таких наслідків є тінізація, яка становить одну з найбільших загроз для рівня економічної безпеки. З року в рік податковий тиск збільшується, тим самим змушуючи суб'єктів господарювання приховувати свої доходи.

Діюча система оподаткування в Україні загнала у тінь майже всю економіку, а обсяги тіньового сектору і масштаби ухилення від сплати податків набули загрозливого характеру. Іншою загрозою фінансово-економічній безпеці вітчизняної економіки є нерівномірність розподілу податкового навантаження в Україні, що спричинене, перш за все, таким явищем як недосконалість механізму надання податкових пільг. Проблемою вітчизняної податкової системи є їх надзвичайно велика кількість та постійна змінюваність переліку. Проведене дослідження дає підстави зробити висновок про те, що інструменти фіскального регулювання не лише не є дієвим засобом підвищення рівня економічної безпеки в Україні, але, навпаки, породжують низку загроз для вітчизняної економіки.

Забезпечити зростання доходів бюджету без створення додаткових бар'єрів для економічного зростання можливо в рамках таких напрямів політики [2]: 1. Підвищення податкового навантаження на споживання, а не на капітал. В умовах загрози критичного розбалансування системи державних фінансів необхідно бути готовими погодитися на підвищення окремих податків. Водночас необхідно чітко розуміти, що підвищення ставок прямих податків зменшує фінансовий результат та обмежує інноваційно-інвестиційні можливості суб'єкта господарювання. Через це більшість розвинених країн, намагаючись вирішити проблему дефіциту бюджету, роблять ставку на підвищення непрямих податків, передусім податків на споживання. Фіскальна ефективність податків на споживання є вищою, оскільки оподатковується споживання, яке здійснене не лише за кошти з офіційних доходів населення, але й з отриманих у тіньовому секторі економіки. В зв'язку з цим, необхідно перенести акценти з оподаткування капіталу на оподаткування споживання, де існує великий потенціал для податкових надходжень. 2. Відмова від подальшого зниження ставки податку на прибуток. Обґрунтовано це тим, що зниження фіскального тиску на прибуток автоматично не приведе ні до збільшення інвестицій, ні до розширення поточної діяльності. Досвід європейських країн свідчить, що зниження ставки податку на прибуток та впровадження єдиної ставки прибуткового податку було ефективним, поки інтенсивно зростали надходження прямих іноземних інвестицій. А коли надходження призупинилися, то виявилось, що країни з найнижчими податковими ставками більше за інших постраждали від світової фінансово-економічної кризи. Це пов'язано з тим, що зниження ставки податку на прибуток не сприяло відповідному збільшенню залучення інвестицій до країни, а більша частка додаткового прибутку була використана на інші потреби, зокрема, на дивіденди. 3. Відмова від подальшого зниження основної ставки ПДВ. Врахування досвіду інших країн свідчить про те, що з метою підвищення податкових надходжень до бюджету країни ЄС підвищували передусім ставку ПДВ. До такого

рішення протягом 2018-2019 рр. вдалися зокрема Італія, Іспанія, Ірландія, Чехія та Угорщина. Навіть якщо за рахунок зниження податкової ставки дотягатиметься економія бюджетного відшкодування за певний період часу, ставка ПДВ в Україні буде найменшою у порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами Центральної та Східної Європи, що у подальшому призведе до зменшення частки непрямих податків, що є невласливим для країн з ринковою економікою. Необхідне тимчасове підвищення ставки ПДВ до 23 % з одночасним впровадженням ставки в 10 % для товарів першої необхідності. Таким шляхом пішли більшість країн ЄС, які в умовах кризи зіткнулися з потребою фінансування додаткових бюджетних видатків; запровадження на постійній основі підвищеної ставки ПДВ у розмірі 23 % на товари розкоші. До переліку об'єктів оподаткування ПДВ за підвищеною ставкою доцільно віднести, зокрема, операції з придбання автомобілів з великим об'ємом двигуна, квадрациклів, яхт, ювелірних виробів, коштовних ручних годинників тощо; 4. Оптимізація системи податкових пільг. Податкові пільги повинні бути спрямовані на розвиток тих сегментів економіки, які в майбутньому приведуть до збільшення доходів або зменшення видатків за рахунок модернізації виробництва, випуску нової продукції або поліпшення її якості та конкурентоспроможності. 5. Підвищення ефективності боротьби з приховуванням доходів. Податкова служба має досить широкі повноваження для контролю за достовірністю декларування громадянами доходів та майна, проте робота в даному напрямі залишається малоефективною. Водночас, тіньові доходи громадян, особливо з високим рівнем доходу, є єдиним істотним джерелом доходів бюджету, яке містить значний фіскальний потенціал, і реалізація якого не створює бар'єрів для економічного розвитку держави; 6. Поглиблення прогресії податку на доходи фізичних осіб, джерелом яких є заробітна плата та інші форми винагороди, з встановленням соціальної пільги – зниженої ставки для малодохідних категорій населення; 7. Запровадження податку на капітал в розмірі 1 % від ринкової вартості акцій, якими володіє резидент України; 8. Розширення переліку корисних копалин, за видобування та реалізацію яких справляється рента. Окрім нафти, газу та газового конденсату, в Україні видобувається значний обсяг інших корисних копалин, що є власністю українського народу, проте не приносять дохід від їх промислового освоєння. Видається доцільним включення до об'єктів справляння ренти видобування залізорудної сировини, марганцевої руди, уранової руди, жирних сортів коксівного вугілля, руди кольорових металів тощо. Це значно збільшить обсяг 211 доходів бюджету, що забезпечить еквівалентну плату громадянам України за продаж корисних копалин корпоративним сектором; 9. Розширення групи підакцизних товарів. Зокрема до об'єктів оподаткування акцизним товаром можна віднести операції з придбання

харчових продуктів, які є: а) товарами преміум-класу; б) шкідливими для здоров'я. Це дозволило б не лише збільшити доходи бюджетів, а здійснити певний позитивний стимулюючий вплив, зокрема обмежити вживання шкідливих продуктів харчування [3]. Отже, фіскальне регулювання успішно може бути застосоване в Україні для посилення фінансово-економічної безпеки за допомогою таких заходів: зменшення рівня перерозподілу доходів через бюджет і позабюджетні фонди, тобто зниження високого фіскального навантаження на бізнес, підвищення ефективності видатків державного бюджету, удосконалення боргової політики уряду (пришвидшення виплат зовнішніх боргів і оптимізація запозичень на зовнішньому ринку, поступове переведення зовнішнього боргу у внутрішній, залучення фінансових ресурсів за якомога нижчою вартістю та страхування фінансових ризиків задля забезпечення стабільності і цілісності фінансової системи), удосконалення системи планування державного боргу, яка має передбачати проектування майбутньої заборгованості на декілька років, удосконалення системи податкового контролю, покращення системи нарахування та відшкодування ПДВ з державного бюджету (зміна бази нарахування ПДВ, мінімізація пільг для платників ПДВ тощо).

Література:

1. Казаков А. Экономика (Микро-, макро– и прикладная экономика) / А. Казаков, Н. Минаева. – М. : ЦИППКАП, 2012. – 392 с.
2. Щодо напрямів збільшення доходів бюджету без створення фіскальних перешкод для економічного зростання». Аналітична записка <http://www.niss.gov.ua/articles/1491/>
3. Щодо подальших заходів бюджетної стабілізації в Україні». Аналітична записка <http://www.niss.gov.ua/articles/1513/>